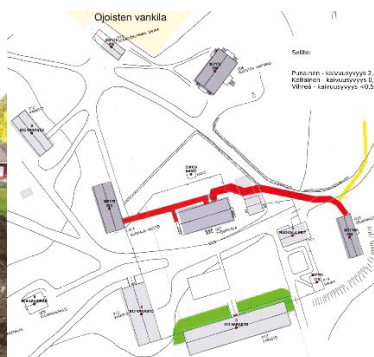

HÄMEENLINNA OJOINEN ALUELÄMPÖ- JA VESIPUTKIKAIVANNON SEKÄ MAAKAPELIREITIN ARKEOLOGINEN VALVONTA 2016

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	2
1.1	Hankkeen tausta.....	2
1.2	Perustietoa kohteista	4
1.3	Käytetyt menetit	6
2	Havainnot.....	7
3	Yhteenveto.....	12
4	Lähteet.....	12

Liite 1. Digitaalikuvaluettelo

Taustakartat:

Maanmittauslaitoksen Maastotietokannan 11/2016 aineistoa

http://www.maanmittauslaitos.fi/avoindata_lisenssi_versio1_20120501

HÄMEENLINNA OJOINEN

ALUELÄMPÖ- JA VESIPUTKIKAIVANNON ARKEOLOGINEN VALVONTA 2016

Tiivistelmä

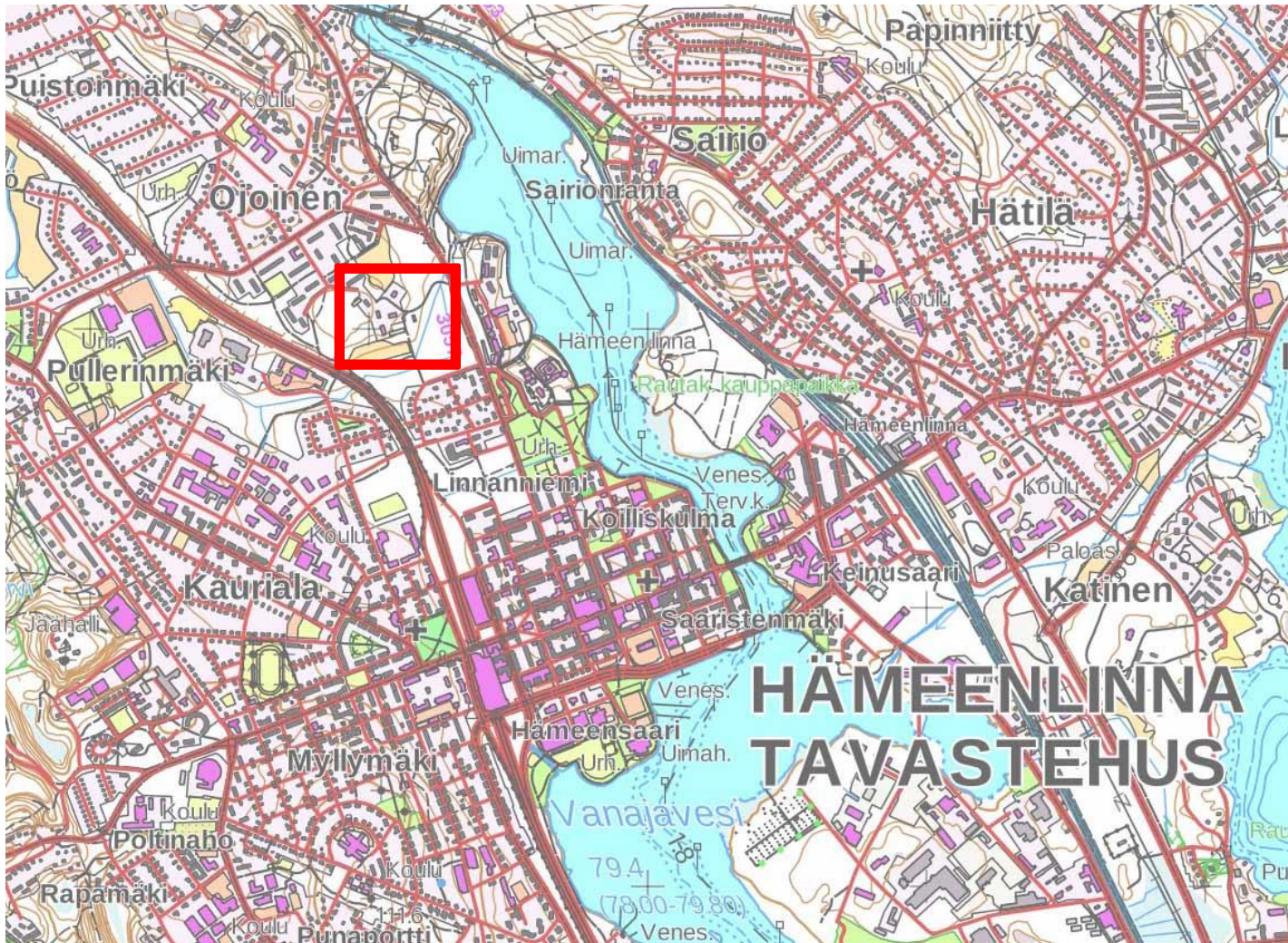
Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy suoritti syksyllä 2016 arkeologisen valvonnan Hämeenlinnassa, Ojoisten avovankilalla, Ojoisten historiallisen kylän ja kuninkaankartanon (muinaisjäännöstunnus 1000006749) alueella. Valvonta liittyi Rikosseuraamuslaitoksen ja Senaatti-kiinteistöjen alueelle toteuttamaan aluelämpö- ja vesiputkien ja sähkökaapelin asennustyöhön. Kaivetuista aluelämpö- ja vesiputkilinjoista valvottiin asuinrakennukselta (003) työsiirtolalle (007) johtava, itäisempi linjaus. Koska työsiirtolalta länteen ruokala/keittiöön (014) johtava linjaus sijoittui vanhaan kaivantoon, ei valvonta museoviranomaisen lausunnon mukaan ollut tällä linjauksella tarpeellinen. Valvontaa suoritettiin myös asuinrakennukselta pysäköintialueelle kaivetun autojen lämmityspylväiden sähkökaapelireitillä. Valvonnan kenttätyöt tehtiin 5.-7.10.2016, ja niistä vastasi arkeologi (FM) Kirsi Luoto. Jälkityöt tehtiin marraskuussa 2016. Valvonnan kustannuksista vastasivat Rikosseuraamuslaitos ja Senaatti-kiinteistöt. Valvonnassa ei havaittu merkkejä kiinteästä muinaisjäännöksestä tai muista arkeologisista kohteista. Maakerrokset sekä putki- että maakaalilinjoilla olivat erittäin sekoittuneita. On todettava, että ainakin näillä alueilla myöhempi maankäyttö on tuhonnut kokonaan historialliseen kylän- tai kartanonpaikkaan liittyvät jäljet.

Arkisto- ja rekisteritiedot

Tutkimuskohteen nimi:	Ojoinen (muinaisjäännöstunnus 1000006749)
Tutkimuksen laatu:	Arkeologinen valvonta maankaivutyön yhteydessä.
Tutkijat:	FM Kirsi Luoto
Tutkimuslaitos:	Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy
Kenttätyöaika:	5. -7.10.2016
Tutkimuksen tilaaja:	Rikosseuraamuslaitos (Länsi-Suomen rikosseuraamusalue)
Kunta/kaupunginosa/tila	Hämeenlinna/Ojoinen/109-420-1-159, 109-420-1-5
Peruskartta:	2131 09
Sijaintikoordinaatit: (ETRS-TM35FIN)	P: 6766079 I: 362062
Tutkimuksen löydöt:	Ei löytöjä
Aiemmat tutkimukset:	Johanna Enqvist 2005 inventointi
Raportin säilytyspaikka:	Alkuperäinen raportti Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy:n arkistossa, kopio Museoviraston arkistossa.

LÄHESTYMISKARTTA

Ei mittakaavassa.

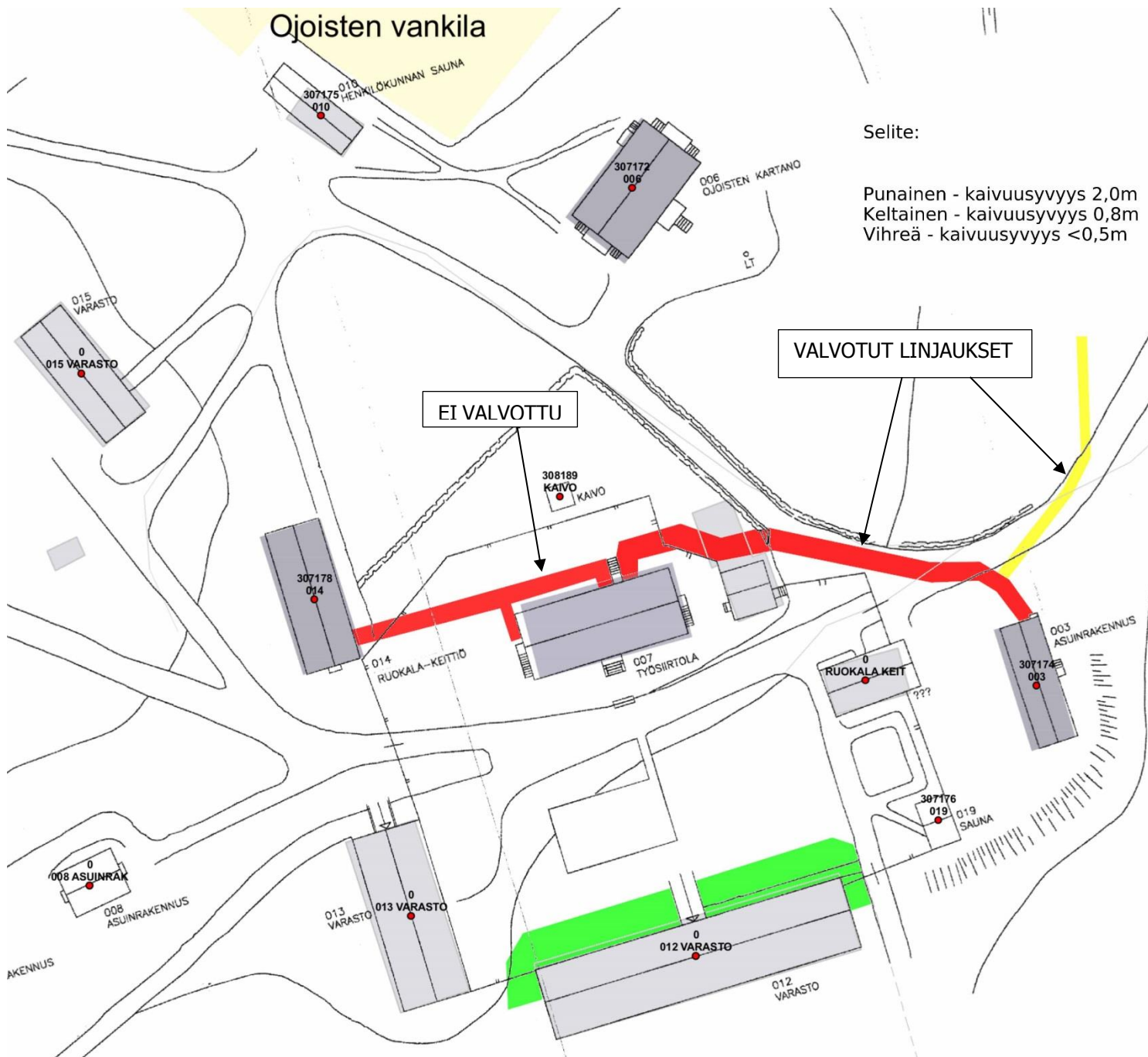

Kuva 1. Tutkimusalueen suurpiirteinen sijainti merkitty kartalle punaisella rajauksella. Pohjakartta © Maanmittauslaitos 11/2016.

1 Johdanto

1.1 Hankkeen tausta

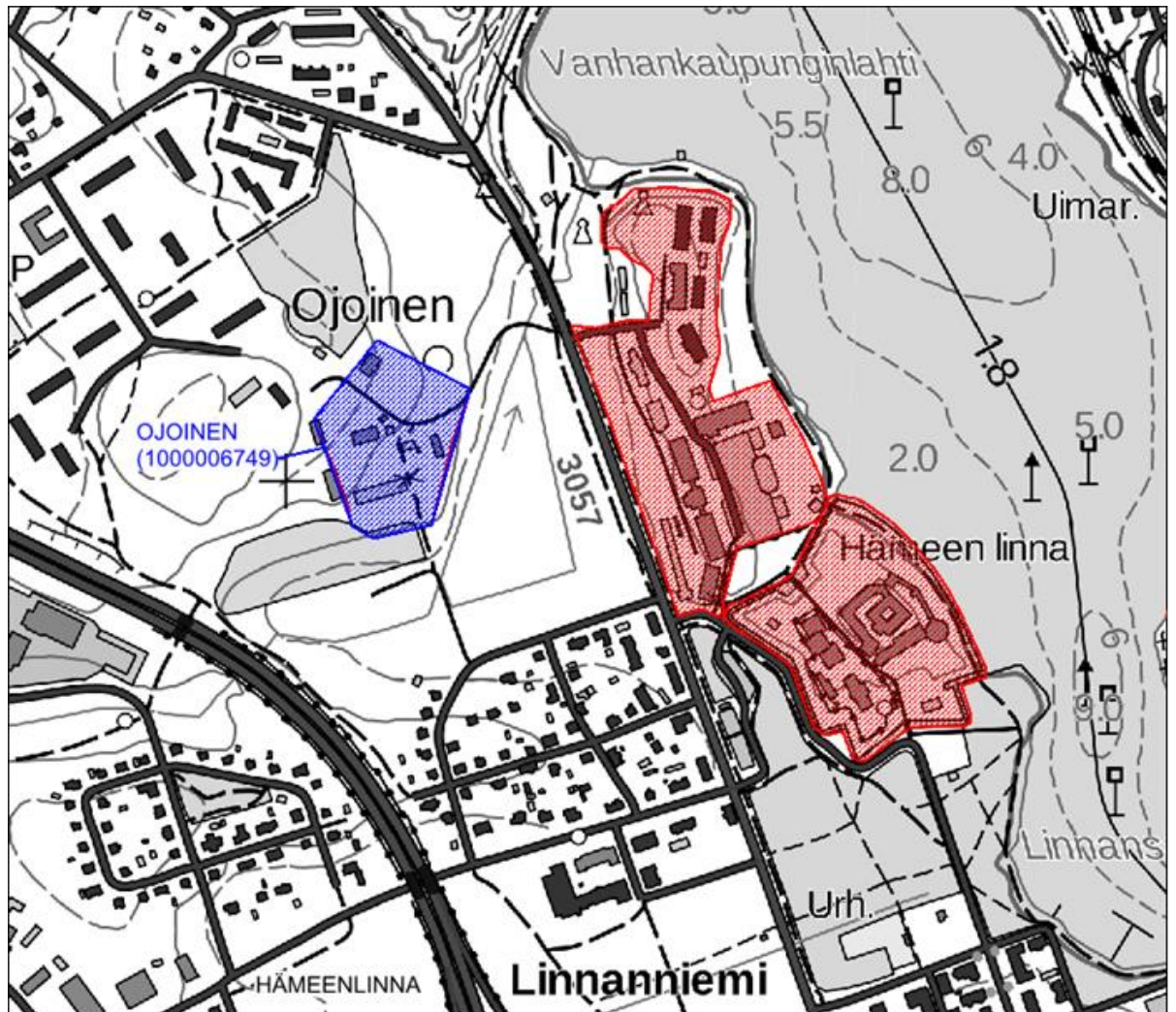
Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy suoritti syksyllä 2016 arkeologisen valvonnan Hämeenlinnassa, Ojoisten avovankilalla, Ojoisten historiallisen kylän ja kuninkaankartanon (muinaisjäännotunnus 100006749) alueella (kuvat 1 ja 3). Valvonta liittyi Rikosseuraamuslaitoksen ja Senaatti-kiinteistöjen alueelle toteuttamaan aluelämpö- ja vesiputkien ja sähkökaapelin asennustyöhön. Valvonnan tarve on määritelty Museoviraston lausunnossa MV/262/05.01.00/2016, ja valvontaa varten haettiin kohteelle tutkimuslupa Museovirastosta (MV/142/05.04.01.02/2016). Kaivetuista aluelämpö- ja vesiputkilinjoista valvottiin asuinrakennukselta (003) työsiirtolalle (007) johtava, itäisempi linjaus (kuva 2). Koska työsiirtolalta länteen ruokala/keittiöön (014) johtava linjaus sijoittui vanhaan kaivantoon, ei valvonta museoviranomaisen lausunnon mukaan ollut tällä linjauksella tarpeellinen. Valvontaa suoritettiin myös asuinrakennukselta pysäköintialueelle kaivetun autojen lämmityspylväiden sähkökaapelireiällä. Valvonnan kenttätyöt tehtiin 5.-7.10.2016, ja niistä vastasi arkeologi (FM) Kirsi Luoto. Jälkityöt tehtiin marraskuussa 2016. Valvonnan kustannuksista vastasivat Rikosseuraamuslaitos ja Senaatti-kiinteistöt.

Kuva 2. Syksyllä 2016 valvottiin aluelämpö- ja vesiputkireiteistä itäisempi eli asuinrakennukselta (003) työsiirtolaan (007) johtava reitti (itäisempi punaisella merkitty linjaus) sekä karttaan keltaisella merkitty, asuinrakennukselta (003) avovankilan pysäköintialueelle johtava autojen lämmityspylväiden maakaapelireitti. Työsiirtolalta länteen ruokala/keittiöön (014) johtavaa linjausta ei valvottu, koska se sijoittui vanhaan kaivantoon. Vihreällä merkitty vanhan sikalan, nykyisen varastorakennuksen (012) pohjoisseinustalle suunniteltua sadevesiviemärointiä ei toteutettu vuonna 2016. (Kartta: Rikosseuraamuslaitos 2016, lisäykset Kirsi Luoto 2016, ei mittakaavassa)

1.2 Perustietoa kohteista

Ojoien (1000006749):

Kuva 3. Ojoisten kuninkaankartanon alue (muu kulttuuriperintökohde) merkitty karttaan sini-sinällä rasterilla, kiinteät muinaisjäännökset (Hämeen linna ja sen pohjoispuolella oleva vanha Hämeenlinnan asemakaava-alue) punaisella rasterilla. (Pohjakartta © Maanmittauslaitos 11/2016, kartta ei mittakaavassa)

Varhaiskeskiajalta 1600-luvulle asti poliittinen, sotilaallinen ja taloudellinen valta perustui koko Euroopassa linnojen hallintaan. Linnat olivat tärkeitä välineitä poliittisten ja sotilaallisten päämäärien saavuttamiseen sekä paikallisten taloudellisten voimavarojen hallinnoinnin ja hyödyntämisen keskuksia. Ruotsin valtakunta alkoi muotoutua 1200-luvulla lähtökohtinaan kristinuskon ja kuningasvallan vakiintuminen. Linnahallinnon avulla kuningas hallitsi myös niitä valtakunnan osia, joissa hän ei voinut itse jatkuvasti olla läsnä. (Enqvist 2005, 6-7 < Vilkuuna 1998:9.) Ruotsalaiset valloittajat perustivat Hämeen linnan 1200-luvun lopulla. Ensimmäisen puisen varustuksen tilalle nousi 1300-luvulla harmaakivinen leirikastelli, joka puolestaan 1500-luvun puoliväliin tultaessa oli kasvanut massiiviseksi tiililinnaksi (linnan rakennusvaiheista ja niiden ajoituksista: Drake 1968), joka oli Hämeen hallinnollinen ja taloudellinen keskus. (Enqvist 2005, 6-7 < Vilkuuna 1998:16.)

Hämeen linnan tärkeimpänä taloudellisena tukena menneisyydessä on ollut linnan välittömässä läheisyydessä sijainnut Ojoisten (Oijas, Åis, Åjis, Ois, Oijs) kuninkaallinen lato- eli karjakartano (ladugård). Ojoinen on ilmeisesti myös vanhin linnan tukikartanoista, mutta sen alku jää historiallisten lähteiden tavoittamattomiin. Ojoisten kartanoa ei mainita enää v. 1539 Hämeen läänin ensimmäisessä maakirjassa, joten se on siihen mennessä jäänyt kokonaan pois verovoudin kirjanpidosta. Linnan tilisarjassa v. 1539–1593 Ojoinen sen sijaan esiintyy usein yhtenä talousyksikkönä Saaristen (Saaren) latokartanon kanssa. Ojoisten kartanon historia kytkeytyy myös läheisesti historiallisen Vanajan vaiheisiin, koska Ojoisten kylä (Ojsby) oli osa tätä Sydän-Hämeen pitäjää. (Enqvist 2005, 6-7 < Palmunen 1968:7–8.)

Ojoisten alueen ympäriltä tunnetaan runsaasti nuoremmalle rautakaudelle ajoittuvia kiinteitä muinaisjäännöksiä ja irtolöytöjä. Vaikuttaakin selvältä, että seutu on ollut tiheästi asuttua jo ennen kuin Hämeen linnaa alettiin rakentaa 1300-luvun alussa. Kylät, joista muodostui linnan lato- ja karjakartanoita olivat olemassa muinaisina vanajalais-kylinä. Tällaisia kyliä olivat Ojoisten lisäksi myös Niementausta, johon syntyi Saaren eli Saaristen kartano, sekä Hätilä Vanajaveden pohjoispuolella. Linnan rakentaminen ja ylläpito vaati taloudellista tukea sen ympäristöstä, ja Ojoisten talonpojat velvoitettiinkin rakennustöiden lisäksi luovuttamaan linnaan veroina karjatuotteita ja viljaa. Siirtyminen vapaista talonpojista linnan lampuodeiksi tapahtui ilmeisesti vähitellen viimeistään 1400-luvulla. Lampuotisuhte perustui vapaaseen sopimukseen, joka tehtiin eliniäksi ja uusittiin usein seuraavan sukupolven kanssa. Sama suku saattoi siten asua ja toimia lampuoteina pitkiäkin aikoja. (Enqvist 2005, 6-7 < Palmunen 1968:9–10, 13.)

Ojoinen oli siis itsenäinen talonpoikaiskylä ennen sen liittämistä linnaan. Kylän historiaa ennen 1500-luvun alkua valottavia lähteitä tunnetaan niukasti. Vanhin nimeltä tunnettu Ojoisten asukas oli Ojoisten Matti eli Mathias de Oyas, joka mainitaan todistajana v. 1329 eräissä piispa Pentin ja Niilo Hennikanpojan tilusten vaihtoa koskevassa asiakirjassa. Ojoisilla asui tuolloin muitakin talonpoikia, ja nimi Ojoinen on käsitettävä tässä yhteydessä kylän nimeksi. Sitä, kuinka monta taloa Ojoisilla tuolloin oli, ei tiedetä. Kun Ojoisten karjakartanomuoto 1600-luvulla purettiin, se annettiin kolmen lampuodin viljeltäväksi. Tilusten pinta-ala, 2,5 manttaalia, oli ilmeisesti sama jo 1400-luvulla. (Enqvist 2005, 6-7 < Palmunen 1968:10–11; Vilkuna 1998:18.)

Ojoisten kylän ja kuninkaankartanon alue on yhä asuttu (nykyään käytössä avovankilana) ja määritelty suojelustatukseltaan nk. muuksi kulttuuriperintökohteeksi. Sen alue on määritelty vuoden 2005 inventoinnissa (Enqvist) historiallisten karttojen perusteella. Kuninkaankartanon alueen länsiosassa havaittiin inventoinnissa neljä kivilatomusta, suuri maakellari, navetan kivijalka sekä useita ilmeisesti puretuista rakennuksista peräisin olevia kiviä sisältäneitä kasoja (kuva 4). Havaitut rakenteet sekä muutamat esinelöydöt ajoittuvat 1700–1900-luvuille. Mitään suoranaisesti keskiaikaan viittaavaa ei alueelta inventoinnissa löytynyt. Inventoinnin perusteella kuitenkin katsottiin, että kylätontin rajauksen alueella voisi mahdollisesti olla säilyneenä myös vanhempia kerroksia avovankilan piha-alueella tai jopa rakennusten alla. (Enqvist 2005)

Kuva 4. Ojoisten kylätontin rajaus ja vuoden 2005 inventoinnissa havaitut rakenteet (Enqvist 2005, kartta 2).

1.3 Käytetyt metodit

Työn aluksi valvottavaksi määrätty linjanosat käytiin läpi maastossa ja tarkastettiin silmämääräisesti. Kaivetun aluelämpö- ja vesiputkireitin leveys oli noin 2 metriä ja syvyys noin 2 metriä. Sähkökaapeliuran leveys noin 70 cm ja syvyys noin 80 cm. Kaivutyö eteni arkeologin valvonnassa aina kaivantojen pohjasyvyyteen (kuva 5). Valvonnan kulkua ja kaivantojen leikkauksia dokumentoitiin valokuvaamalla digitaalikameralla sekä tekemällä niistä muistiinpanoja. Myös taso- ja profiilikarttojen piirtämiseen oltiin varauduttu, mutta käytännössä tähän ei ollut tarvetta. Valvontaan liittyvät jälkityöt tehtiin marraskuussa 2016. Digitaalikuvat arkistointiin Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy:n arkistoon

Tampereella. Valvonnan yhteydessä esiin tulleet, vähäiset löydöt olivat resenttejä, eikä niitä luetteloitu Kansallismuseon kokoelmiin.

Kuva 5. Aluelämpö- ja vesiputkireittiä kaivetaan työsiirtolan (rakennus 007) pohjoisseinustalle. Kuvattu idästä. (Kuva: HML Ojoinen 2016: 1)

2 Havainnot

Aluelämpö- ja vesiputkikaivanto

Kaivuuta edeltäneessä silmämääräisessä havainnoinnissa ei havaittu maanpäällisiä merkkejä kiinteästä muinaisjäänöksestä. Aluelämpö- ja vesiputkilynauksen kaivaminen aloitettiin asuinrakennukselta (003) edeten kohti pohjoisluodetta ja länttä. Maannos asuinrakennuksen pohjoispäädystä oli sekoittunutta.

Rakennuksen 003 pohjoisseinustan kaivannon koillisprofiili:

0 – 25 cm turve/musta multa

25 – 200 cm savinen, sekoittunut sora

kaivannon pohjalla taloon johtava viemäriputki

Kuva 6. Rakennuksen 003 pohjoisseinustan kaivannon koillisprofiili. (Kuva: HML Ojoinen 2016: 2)

Kaivanto kulki asuinrakennukselta (003) työsiirtolalle (007) osittain pitkin vankilanmäelle nousevaa hiekkatietä. Työsiirtolan länsipuolella, nurmialueen ja hiekkatien välissä, sijaitti osittain muotoilluista kivistä tehty, työsiirtolan puutarhaan liittyvä, nuorehko kivipenger. Penger koostui kooltaan noin 80 x 50 x 50 cm olevista kivistä. Osa kivistä poistettiin kaivannon vuoksi, mutta ne aiottiin asettaa uudelleen paikoilleen. Maannos kivipenkereen länsipuolella oli seuraava:

0 – 10 cm turve

10 – 80 cm täyttömaa (mullansekainen hiekka)

80 – 200 cm savensekainen sora

Kuva 7. Maannos kivipenkereen länsipuolen kaivannossa. (Kuva: HML Ojoinen 2016: 3)

Kuva 8. Työsiirtolan puutarhaan liittyvää kivipengertä kuvattuna kaakosta. (Kuva: HML Ojoinen 2016: 4)

Kuva 9. Kiviä työsiirtolan pihamaan kivipenkereestä, jota jouduttiin hieman purkamaan. (Kuva: HML Ojoinen 2016: 5)

Kuva 10. Aluelämpö- ja vesiputkikaivantoa vankilanmäelle nousevan tien lounaisreunassa. Kuvattu itäkaakosta. (Kuva: HML Ojoinen 2016: 6)

Aluelämpö- ja vesiputkikaivannon itäinen haara päättyi valkoiseksi rapatun työsiirtolarakennuksen (007) pohjoisseinän keskelle kohtaan, josta putket johdettiin rakennuksen pannuhuoneeseen. Työsiirtolan koilliskulman kohdalla maa kaivannossa oli sekoittunutta. Kaivannon eteläprofiilin maannos oli seuraava:

0 – 10 cm turve

10 – 110 cm täyttömaa (sora)

110 – 200 cm harmaa hiekka

Kaivannon pohjalla vanha, keraaminen salaojaputki

Kuva 11. Kaivannon eteläprofiili työsiirtolarakennuksen koilliskulman kohdalla. (Kuva: HML Ojoinen 2016: 7)

Työsiirtolarakennuksen pohjoisseinustalla, kohdassa, jonne putkilinja päättyi, oli maannos sekoittunutta useista kaapeleista sekä vanhasta aluelämpökaivannosta johtuen. Päärakennuksen seinän vierestä tuli kaivettaessa esiin betonipaasi, jonka vuoksi putkien sisäänviennin sijaintiaukkoa jouduttiin siirtämään noin metri kohti itää.

Kuva 12. Vanhoja kaapelilinoja ja vanha aluelämpö- ja vesiputkipatteri työsiirtolarakennuksen pohjoisseinän keskellä, uusien putkien sisäänviennin kohdalla. Kuvattu idästä. (Kuva: HML Ojoinen 2016: 8)

Sähkökaapelikaivanto

Sähkökaapelikaivanto kulki asuinrakennukselta 003 pohjoiseen ja pohjoiskoilliseen ja päättyi avovankilan vieraille tarkoitetun pysäköintialueen lounaisreunaan. Kaapelilla oli tarkoitus johtaa sähköä paikalle myöhemmin asennettaviin autojen lämmityspylväisiin. Linjauksen

silmämääräisessä tarkastelussa ei havaittu merkkejä kiinteästä muinaisjäännöksestä. Linjauksen voitiin todeta kulkevan pääasiassa joko asuinrakennuksen piha-alueella tai vankilänmäelle johtavan tien kohdalla.

Kuva 13. Kaapelilinjaus kulki taustalla näkyvältä punaiselta asuinrakennukselta avovankilan vierailijoiden pysäköintialueen lounaisreunaan. Kuvattu pohjoiskoillisesta. (Kuva: HML Ojoinen 2016: 9)

Maannos läpi kaapelikaivannon oli vailla arkeologisesti mielenkiintoisia ilmiöitä. Turvekerroksen paksuus oli 10 – 20 cm, jonka alla oli aina 75 cm syvyyteen saakka ruskeaa tai harmaata soraa.

Kuva 14. Kaapelikaivannon länsileikkauksen profiilia. (Kuva: HML Ojoinen 2016: 10)

3 Yhteenveto

Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy suoritti syksyllä 2016 arkeologisen valvonnan Hämeenlinnassa, Ojoisten historiallisella kylän- ja kuninkaankartanon paikalla. Valvonta liittyi Rikosseuraamuslaitoksen ja Senaatti-kiinteistöjen alueelle toteuttamaan aluelämpö- ja vesiputkien ja sähkökaapelin asennustyöhön. Valvonnassa ei havaittu merkkejä kiinteästä muinaisjäännöksestä tai muista arkeologisista kohteista. Maakerrokset sekä putki- että maa-kaalilinjoilla olivat erittäin sekoittuneita. On todettava, että ainakin näillä alueilla myöhempi maankäyttö on tuhonnut kokonaan historialliseen kylän- tai kartanonpaikkaan liittyvät jäljet.

Tampereella 15.11.2016

Kirsi Luoto
FM, arkeologi

4 Lähteet

Painamattomat lähteet:

Enqvist, Johanna 2005. Hämeenlinna Ojoinen. Asemakaava-alueen tarkkuusinventointi 20.–23.6. 2005. Museoviraston keskusarkistossa.

Painetut lähteet:

Drake, Knut 1968: Die Burg Hämeenlinna im Mittelalter Eine baugeschichtliche Untersuchung. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 68—70.

Palmunen, Einar 1968: Ojoisten latokartano ja virkatalo. Hämeenlinna.

Vilkuna, Anna-Maria 1998: Kruunun taloudenpito Hämeen linnassa 1500-luvun puolivälissä. Bibliotheca Historica 31. Helsinki.

Sähköiset lähteet:

Museovirasto, Kulttuuriympäristön tutkimusraportit.

http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/raportti/read/asp/r_default.aspx (20.7.2015)

Museovirasto, Muinaisjäännösrekisteri.

http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx (20.7.2015)

Liite 1. Digitaalikuvaluettelo			
Kuvat luetteloitu Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy:n digitaaliseen arkistoon.			
Kuvannut Kirsi Luoto 2016			
NRO	AIHE	SUUNNASTA	PVM
1	Aluelämpö- ja vesiputkireittiä kaivetaan työsiirtolan (rakennus 007) pohjoisseinustalle.	itäkaakko	6.10.
2	Rakennuksen 003 pohjoisseinustan kaivannon koillisprofiili.	länsilounas	5.10.
3	Maannos kivipenkereen länsipuolen kaivannossa.		6.10.
4	Kivipenger.	kaakko	6.10.
5	Kiviä työsiirtolan pihamaan kivipenkereestä, jota jouduttiin hieman purkamaan.	koillinen	6.10.
6	Aluelämpö- ja vesiputkikaivantoa vankilanmäelle nousevan tien lounaisreunassa.	itäkaakko	6.10.
7	Kaivannon eteläprofiili työsiirtolarakennuksen koilliskulman kohdalla.	pohjoinen	6.10.
8	Vanhoja kaapelilinjoja ja vanha aluelämpö- ja vesiputkipatteri työsiirtolarakennuksen pohjoisseinän keskellä, uusien putkien sisäänviennin kohdalla.	itä	7.10.
9	Kaapelilinjaus kulki taustalla näkyvältä punaiselta asuinrakennukselta avovankilan vierailijoiden pysäköintialueen lounaisreunaan.	pohjoiskoillinen	7.10.
10	Kaapelikaivannon länsileikkauksen profiilia.		7.10.